

Л. Б. Райнова,
к. е. н., старший науковий співробітник відділу податкової системи,
НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління"
ORCID ID: 0000-0002-8275-3094

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.17—18.10

РЕФОРМУВАННЯ ЄСВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І НАСЛІДКИ

L. Rainova,
PhD in Economics, Senior Research Fellow of the Department of Tax Policy,
SESE "Academy of Financial Management"

REFORMING OF SINGLE SOCIAL CONTRIBUTION IN UKRAINE: PROBLEMS AND CONSEQUENCES

Досліджено наслідки реформування ЄСВ у 2016 р., здійснено їх оцінку з урахуванням комплексу вжитих впродовж 2016—2019 рр. заходів, пов'язаних з корекцією податкового навантаження на працю загалом й у розрізі окремих його складових. Доведено, що чи не найбільш дискусійним припущенням при обговоренні результативності реформи залишається намагання пояснення певних позитивних тенденцій, що із часом спостерігались в частині зайнятості й оплати праці, виключно змінами в рівні ставок ЄСВ. Наявний досвід реформування ЄСВ засвідчив масштаби потенційних наслідків змін, пов'язаних із радикальним переглядом ставок внеску (безпрецедентне зростання ступеня розбалансованості соціальних фондів, неоднозначний і невисокий ефект детінізації), що стало підставою для висновку про неприпустимість вжиття подібних змін у подальшому за відсутності адекватних компенсаторів наслідків їх впровадження. Засвідчено необґрунтованість пропозицій щодо необхідності подальшого зниження рівня навантаження на фонд оплати праці в якості безальтернативного шляху до детінізації зарплатних відносин й легалізації зайнятості, вони суперечать існуючим дослідженням із зазначеної проблематики, не враховують, зокрема, й досвіду європейських країн у частині впровадження подібних змін.

In article the problem aspects of single social contribution (SSC) reform, carried out in Ukraine in 2016 and as well as its consequences are investigated. Emphasis is placed on the expediency of assessing these consequences, taking into account the set of implemented during 2016—2019 measures, related with correction of the tax burden on labor, a very multidirectional measures, as evidenced by the results of the analysis of changes in fiscal efficiency of its main components — SSC and PIT (personal income tax). It is established that the greater contribution to the wages growth, which is often cited as one of the main arguments in favor of the emergence of positive trends towards de-shadowing the labor market and employment, actually provided not a revision of SSC rates due to its reform in 2016, but a twofold administrative increase in the size of minimum wage in 2017, as evidenced by the calculations of changes in the growth rate of the payroll in the private sector and related with such growth revenues of SSC.

It is substantiated that ignoring of social consequences of the proposed changes remains the main disadvantage of initiatives of radical revision of rates of SSC in the direction of their reduction. It is confirmed that the existing experience of reforming the SSC in Ukraine has shown the scale of the potential consequences of the changes connected with similar initiatives — an unprecedented increase in the degree of imbalance of social insurance funds and low effect of de-shadowing. It is concluded that further sharp reduction in revenues of SSC, which is budget-generating for the pension system of Ukraine, with the existing level of social obligations and the actual lack of adequate

compensators for leveling the negative effects of implementation of these measures, will lead to unacceptably high burden on the state budget, which expenditure indicators are already extremely unsatisfactory (permanent underfunding in recent years of social protection and such key areas of human capital development as education and health care, a significant amount of debt service expenditures, etc.). The unfoundedness of the aforementioned proposals as an unalterable way to de-shadowing wage relations and employment is noted; they contradict the existing researches concerning this issue and do not consider, in particular, the experience of European countries in implementing such changes.

*Ключові слова: ЄСВ, ПДФО, податкове навантаження на працю, реформа, мінімальна заробітна плата.
Key words: single social contribution, personal income tax, tax burden on labor, reform, minimum wage.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підвищений інтерес до проблематики реформування ЄСВ в Україні багато в чому пояснюється тим, що він небезпідставно вважається одним з основних чинників тінізації відносин у сфері зайнятості й оплати праці. Останні заходи в частині реформування ЄСВ у зв'язку з цим, як неодноразово підкреслювалося в урядових колах, і вживались з метою забезпечення умов для легалізації зазначених відносин. Анонсовані заздалегідь, ці заходи вважались найбільш очікуваними насамперед для підприємницького середовища, оскільки йшлося про сприяння його розвитку шляхом зниження рівня навантаження на фонд оплати праці. Останніми роками вже накопичено достатньо інформативний досвід застосування різноманітних підходів до детінізації заробітних плат, втім неоднозначною залишається їх оцінка. Наслідки впроваджених реформою ЄСВ 2016 р. змін виявились особливо показовими в зазначеному аспекті.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання визначення чинників впливу на рівень тінізації економіки країни загалом, та заробітних плат й зайнятості, зокрема, обґрунтування шляхів протидії зазначеним явищам широко висвітлено в працях зарубіжних дослідників, серед яких варто відмітити такі: А. Бухе, Ф. Енглер, Д. Енсте, Б. Кельмансон, Р. Кірхнер, Л. Медина, М. Навицкас, Ф. Шнайдер, В. Юскіус [1—6]. Вагомий внесок у дослідження зазначеного питання належить і вітчизняним науковцям: К. Дубичу, Н. Іванчук, Н. Краус, О. Савич, Ю. Харазішвілі [7—11]. Проблема тиці реформування ЄСВ в Україні в контексті виявлення шляхів впливу на існуючий рівень тінізації економічних відносин в частині зайнятості та оплати праці присвячували свої роботи В. Башко, А. Вдовиченко, Т. Козир, В. Корольков, Д. Серебрянський, Ю. Сибірянська, А. Соколовська, І. Тиванюк, О. Тимченко, Л. Шевчук, О. Шемяткін [12—19] та ін. Втім, її складність та неоднозначність обумовлює необхідність здійснення подальших досліджень з окреслених напрямів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

З огляду на різноспрямованість існуючих оцінок результативності однієї з чи не найбільш обговорюваних реформ ЄСВ — реформи 2016 р., орієнтованої на створення умов для детінізації зарплат та легалізації

зайнятості, й виявлення, зокрема, можливості збільшення за рахунок зазначеного бази нарахування внеску, метою цієї статті є критичний аналіз основних заходів в частині реформування ЄСВ, вжитих під час його реалізації (2016 р.), а також у наступні роки (2017—2019 рр.). Зазначений аналіз є важливим для цілей обґрунтування й підготовки подальших пропозицій з зазначеної проблематики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наслідки реформи ЄСВ 2016 р., однією з головних нововведень якої було, зниження розміру ЄСВ з диференційованих 36,76—49,7% до 22% та скасування утримання внеску із заробітної плати працівників, залишаються чи не найбільш дискусійними. Однозначна відповідь на питання щодо того, чи вдалося завдяки її проведенню змінити чи вплинути на негативні тенденції, що спостерігалися в приватному секторі в попередні роки, зокрема, стосовно таких показників як темпи зростання фонду оплати праці та надходжень з ЄСВ (рис. 1), в роботах вітчизняних авторів і сьогодні відсутня. Втім, вона є важливою й з огляду на те, що саме задля створення умов щодо легалізації зайнятості й зарплат в приватному секторі і вживались різноманітні заходи в частині реформування ЄСВ, починаючи ще з 2015 р.

Як свідчать проведені нами розрахунки (рис. 1), зростання фонду оплати праці в приватному секторі виявилось за результатами року надзвичайно низьким у порівнянні з тією економією, яку було отримано роботодавцями внаслідок скорочення рівня навантаження із плати ЄСВ. Фактично, зазначену "економію коштів" роботодавцями було спрямовано не стільки на підвищення заробітних плат легально зайнятих працівників, скільки на забезпечення поточних потреб бізнесу [15, с. 89]. Втім, чи не наймасштабнішими виявились проблеми, пов'язані із фінансуванням вітчизняної системи соціального страхування (суттєве збільшення насамперед дефіциту бюджету Пенсійного фонду). Зокрема привертає увагу і той факт, що втрати останнього від зниження ЄСВ у 2016 р. склали понад 96 млрд грн, тоді як від легалізації фактично було отримано лише 0,16 млрд грн [20], [21, с. 64]. Тобто імплементацією реформи із радикального зниження рівня навантаження із ЄСВ так і не вдалося хоча б уповільнити зниження фіскальної ефективності внеску, що спостерігалось у попередні

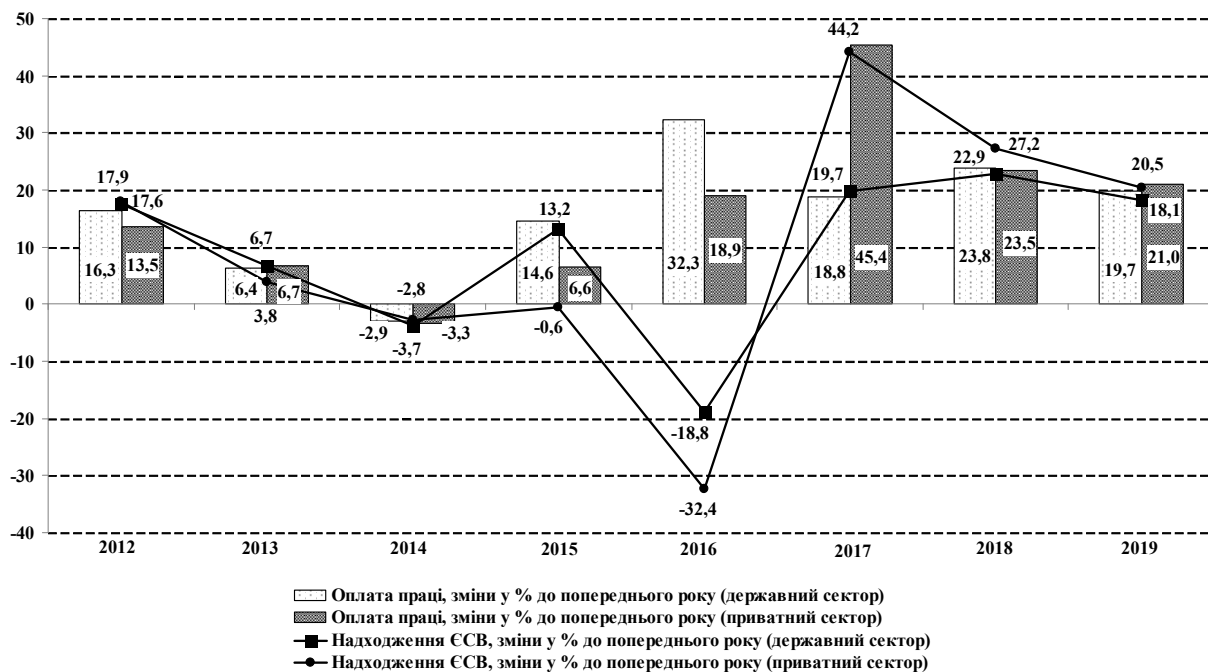

Рис. 1. Динаміка змін фонду оплати праці та надходжень ЄСВ в Україні в розрізі державного та приватного секторів

Джерело: складено за даними [22].

роки. Частка ЄСВ у ВВП впродовж 2012—2015 рр. скоротилась з 12,7 до 9,3%, а вже в наступному 2016 р., — до 5,5% ВВП (рис. 2).

На думку окремих дослідників, навіть скорочення надходжень ЄСВ через значне зниження його ставки не може розглядатись як відсутність ефекту детінізації, оскільки в подальшому спостерігались позитивні тенденції в динаміці заробітних плат, зокрема, перевищення темпів їх зростання над темпами інфляції, а також збільшення надходжень з ПДФО та числа застрахованих осіб [19]. Найбільш дискусійним припущенням при обговоренні наслідків різкого зниження навантаження з ЄСВ в 2016 р. все ж залишається обґрунтування всіх варіацій фонду оплати праці виключно змінами в рівні ставок ЄСВ [13].

Швидке зростання зарплат, яке часто і наводиться в якості одного з основних аргументів на користь появи позитивних тенденцій в напрямі детінізації відносин у сфері зайнятості, безперечно фіксується статистичними даними, втім, на нинішньому етапі цей процес є закономірним та має об'єктивні економічні й соціальні причини. Насамперед, не варто ігнорувати факту того, що значний нерегульований відтік кадрів за кордон все частіше змушує українських роботодавців для залучення нових або утримання наявних працівників підвищувати їм рівень заробітної плати на тлі помірніших темпів зростання продуктивності, що призводить до подальшого зростання витрат на оплату праці попри скорочення кількості працівників [23, с. 30; 24, с. 8].

Гострий дефіцит робочої сили в Україні, за даними НБУ станом на липень 2019 р., відчувався вже в усіх сферах, причому особливо негативним залишалося подальше скорочення чисельності працівників у реальному секторі економіки [25, с. 22]. Оскільки зазначені процеси триватимуть і далі, то й витрати підприємств на

оплату праці із скороченням зайнятості лише зростатимуть, як і частка зазначених витрат в загальних витратах; збільшуватимуться також витрати на пошук і навчання нових працівників [26, с. 22]. Закривати кадрові потреби з року в рік стає все складнішим й через те що фінансові очікування претендентів традиційно випереджають темпи зростання бюджетів роботодавців, а рівень запитів претендентів зі зростанням вартості життя в країні лише збільшуватиметься.

Трудова міграція і дефіцит робочої сили різного рівня кваліфікації — вже не одна з ключових тенденцій ринку праці, а головний чинник, який визначає його розвиток. Варто при цьому відмітити, що йдеться не про системне підвищення зарплат на певний відсоток по всій економіці; різні сфери економіки мають різну динаміку розвитку. Підвищення стосуватиметься галузей, де не вистачає кадрів, а в інших сферах економіки — ключових співробітників для їх утримання. Негативним насамперед залишається факт того, що через скорочення наявної робочої сили та зниження фінансових можливостей компаній для нарощування інвестицій за стрімкого підвищення заробітної плати, міграція матиме обернений ефект на економічне зростання.

Складнішою є надання оцінки того, чи були певні позитивні зміни, що спостерігалися в 2016—2019 рр., зокрема, в динаміці таких показників як темпи зростання фонду оплати праці та надходжень з ЄСВ, наслідками саме реалізованої в 2016 р. реформи ЄСВ за умов врахування всього комплексу вжитих як у 2016 р., так і наступних роках заходів, пов'язаних з корекцією податкового навантаження на працю загалом і в розрізі його окремих складових. Зокрема в частині ЄСВ зміни стосувалися скорочення числа пільг з його сплати, й насамперед щорічного розширення бази його нарахування:

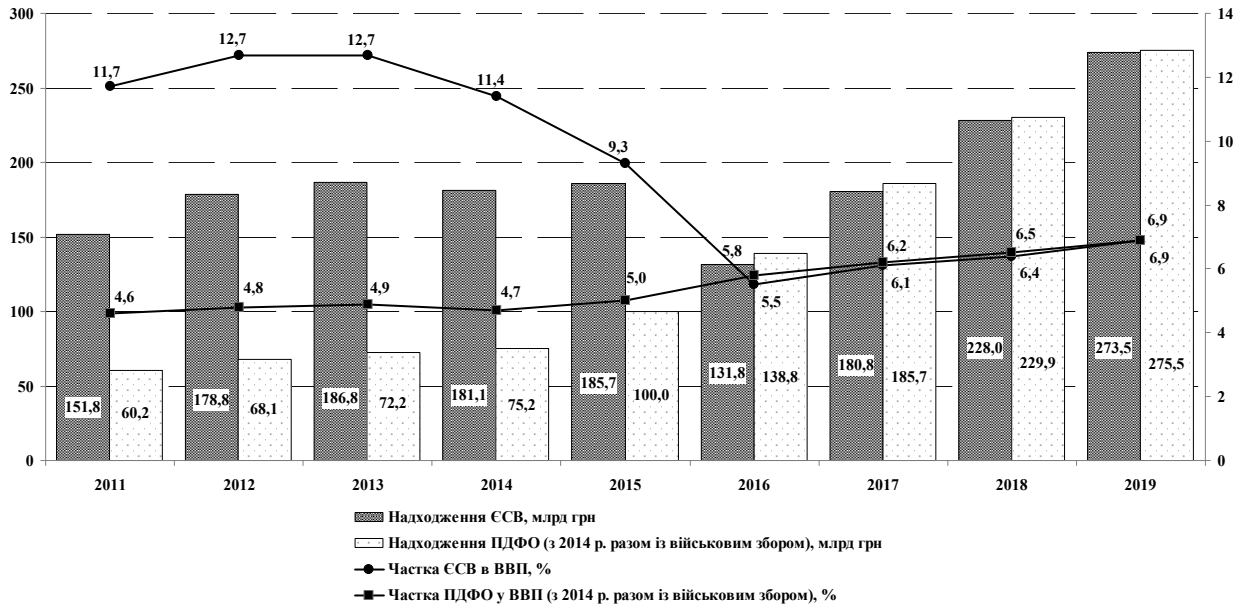

Рис. 2. Зміни фіскальної ефективності ЄСВ та ПДФО в Україні впродовж 2001—2019 рр.

Джерело: складено за даними [22; 27].

— у 2016 р. — збільшення максимальної бази нарахування ЄСВ з 17 до 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

— у 2017 р. — двократне підвищення мінімальної зарплати й автоматичне зростання внаслідок цього заходу загальної бази нарахування ЄСВ;

— у 2018 р. — ув'язка максимальної величини бази нарахування ЄСВ із мінімальною зарплатою — показником більш динамічно зростаючим у порівнянні із попередньо застосовуваним прожитковим мінімумом для працездатних осіб.

З огляду на зазначене варто відмітити й той факт, що найвищі темпи зростання максимальної бази нарахування ЄСВ впродовж 2011—2020 рр. спостерігались у 2016 р. (166,4%) та 2018 р. (139,6%), причому саме 2016 р. (у частині перегляду величини максимальної бази в абсолютному і відносному вимірі) за увесь період існування ЄСВ залишається рекордним. Найбільші темпи зростання мінімального розміру ЄСВ (визначається розміром мінімальної зарплати) мали місце в 2017 р. [22].

Помітні зміни стосувалися й іншої вагової складової податкового навантаження на працю — ПДФО, зокрема, це перегляд у 2016 р. базових його ставок, розширення бази податку за рахунок суттєвого звуження переліку осіб-одержувачів податкової соціальної пільги у 2017 р. Крім того, було продовжено застосування військового збору, базу якого суттєво розширили із часом.

Наслідки усіх перелічених заходів виявились результативними в плані відновлення надходжень ЄСВ вже одразу після першого року реформи; помітними вони були і в наступні роки. Зокрема втрати фіскальної ефективності ЄСВ після реформи 2016 р., принаймні, в абсолютному вимірі, майже повністю було компенсовано вже з наступного 2017 р. Скорочення впродовж 2015—2016 рр.

надходжень ЄСВ з 185,7 до 131,8 млрд грн (-29,0%) змінилося їх зростанням — до 180,8 млрд грн (+37,2%) у 2017 р. Подальша позитивна їх динаміка спостерігається і в наступні роки — до 228,0 млрд грн (+26,1%) в 2018 р. та 273,5 млрд грн (+19,9%) в 2019 р. Втім, так і не відбулося остаточного відновлення фіскальної ефективності ЄСВ на рівні дореформеному — частка надходжень внеску склала лише 6,9% ВВП у 2019 р. проти 9,3% у ВВП у 2015 р. (рис. 2).

Тобто, фактично, як зазначалося вище, напрями реформування ЄСВ та ПДФО — основних складових податкового навантаження на працю — в досліджуваній період виявились різноспрямованими. В кінцевому підсумку проведені реформи призвели і до помітних змін у фіскальній ефективності обох зазначених складових — суттєво зросла фіскальна роль ПДФО, втім, скоротилось, у порівнянні із дореформеним періодом (2012—2015 рр.), відповідне значення ЄСВ. Втім, стосовно змін в рівні податкового навантаження на працю з урахуванням всіх його складових, варто відмітити таке. Зазначений показник в 2016 р. в порівнянні з 2015 р. знизився з 34,64 до 28,58% (-6,1 в.п.), втім у подальшому відбулося його незначне зростання з 29,50% в 2017 р. до 30,16% в 2019 р. (тобто +1,58 в.п. впродовж 2016—2019 рр.)¹. Отже, зміни в сукупному рівні податкового навантаження на працю із часом, згідно проведених нами розрахунків, виявились вже не такими різкими (30,16% в 2019 р. у порівнянні із 34,64% у дореформеному 2015 р.) саме завдяки комплексу вжитих заходів, спрямованих на відновлення надходжень ЄСВ після реформи 2016 р.

Як свідчать наведені на рисунку 1 розрахунки, найбільш результативними в плані детінізації виявились фактично не заходи із радикального перегляду ставок ЄСВ та переліку його платників, а різке збільшення мінімальної зарплати з початку 2017 р., завдяки якому, зокрема, і стала можливою лівова частка приросту номінальної середньої зарплати. Саме завдяки безпреце-

¹ Розраховано за даними [22; 27].

дентному, у річному вимірі, принаймні з часу введення гривні, підвищенню рівня мінімальної зарплати, — понад 2,3 рази) вдалося вирівняти і ситуацію з надходженнями до фондів соціального страхування (рис. 2). Виключно в зазначеному році вперше за тривалий період у розрізі приватного сектору мали місце значні темпи зростання фонду оплати праці і, відповідно, надходжень ЄСВ. Натомість вже не спостерігалось подібних результатів у наступні 2018—2019 рр. з огляду на помітну спадну динаміку обох зазначених показників, що є додатковим свідченням на користь отриманого висновку.

Вкрай неоднозначною, тим не менш, залишається оцінка зазначеного заходу. С одного боку, підтримка купівельної спроможності доходів населення безперечно залишається необхідною. Мінімальна заробітна плата має виконувати функцію захисту працюючих від крайньої бідності, не перетворюючись на формальність, що не відіграє жодної ролі в підтримці певних стандартів життя. Проте в Україні багато років державні соціальні стандарти піднімалися дуже повільно, відстаючи від реальних темпів інфляції, їх індексацію в 2014—2015 рр. урядом взагалі було заморожено. В результаті зростання цін суттєво "обігнало" зростання мінімальних зарплат і пенсій; кумулятивна інфляція була досить високою. Спостерігалася до того ж й вкрай негативна тенденція щодо збільшення розриву між мінімальною та середньою заробітною платою. Тому і потреба в перегляді величини мінімальної зарплати, з огляду на зазначене, була обгрунтованою.

З другого боку, намагання збільшити надходження від ЄСВ за рахунок різкого підвищення рівня мінімальної заробітної плати не є позитивним для економіки, тим більше, що економічних передумов для її зростання в зазначеному обсязі не було. Втім, це призвело до суттєвого поглиблення невідповідності в оплаті праці між кваліфікованими та некваліфікованими працівниками, насамперед, бюджетного сектору, збільшення розриву між пенсійною винагородою та мінімальною зарплатою. Подібні заходи містять ще і ризики зростання соціального напруження та активізації тиску на уряд щодо подальшого підвищення соціальних стандартів, неузгодженого зі зростанням продуктивності економіки, що може надалі призвести до посилення інфляційного тиску [28, с. 33—34].

Суттєве "адміністративне" підвищення рівня мінімальної зарплати без урахування реальних тенденцій в економіці спричиняє виникнення низки ризиків, про що докладніше йдеться в працях окремих як вітчизняних [15; 29—31], так і зарубіжних авторів [32; 33]. Приватним бізнесом, за зазначених умов, не завжди може бути знайдено фінансові ресурси в обсязі, достатньому для реалізації таких заходів. Будь-яке підняття зарплати матиме відчутні наслідки для фінансової стабільності компанії, адже супроводжуватиметься збільшенням рівня оподаткування, обумовленого таким підвищенням, що для значної частини компаній може виявитись критичним (непрогнозоване зростання витрат на виробництво, і, як наслідок, — зниження конкурентоспроможності), тому і призводитиме до тінізації економіки та скорочення штату працівників насамперед у тих випад-

ках, коли йдеться про низькомаржинальний бізнес. Скорочений персонал в свою чергу посилює навантаження на бюджет внаслідок зростання витрат на виплати допомоги по безробіттю та субсидій. Зокрема, наявність впродовж 2016—2017 рр. в Україні подібних тенденцій, пов'язаних із зниженням кількості зайнятих, збільшення показника безробіття тощо, й фіксувалося статистичними даними. В іншому випадку збільшення рівня мінімальної заробітної плати працівників в приватному секторі може бути перекладено на собівартість вироблених та наданих товарів чи послуг, і в подальшому призвести до їх удорожчання. Тому і наслідки такого підвищення мінімальної заробітної плати для населення будуть скоріше негативними, оскільки проявлять себе пізніше через зростання показників інфляції.

Отже, переконливих аргументів чи розрахунків, які б свідчили на користь суттєвої ефективності вжитих заходів з детінізації зарплат та легалізації зайнятості в частині ЄСВ, нами знайдено не було. Реформа ЄСВ не забезпечила очікуваних результатів щодо збільшення надходжень внеску від легалізації заробітної плати, принаймні в перший рік з часу її проведення. Не підтвердилась й гіпотеза щодо визначального впливу на рівень тінізації зарплат виключно такого чинника як зниження ставок ЄСВ; перелік основних причин зростання зарплат впродовж 2016—2019 рр. фактично виявився ширшим. Найвагомішими факторами, які вплинули на зростання зарплат, було визнано: підвищення мінімальної заробітної плати, конкуренцію за кваліфіковану робочу силу із закордонними працедавцями та продовження позитивної динаміки розвитку економіки [24, с. 8]. Фактично, більший внесок у зростання зарплат, яке часто і наводиться в якості одного з основних аргументів на користь наявності позитивних тенденцій в напрямі детінізації відносин у сфері зайнятості, фактично забезпечив не перегляд ставок ЄСВ внаслідок його реформи в 2016 р., а двократне адміністративне збільшення розміру мінімальної зарплати в 2017 р., підтвердженням чого і стали розрахунки змін в темпах зростання фонду оплати праці в приватному секторі та пов'язаних з таким зростанням надходжень ЄСВ.

У низці досліджень і далі обгрунтовується думка про те, що детінізація зарплат та легалізація зайнятості внаслідок проведення реформи 2016 р. все ж мали місце, втім, для отримання належного ефекту, ставку ЄСВ було знижено недостатньо, через що необхідними є подальші кроки саме в зазначеному напрямі [19]. Втім, варто зауважити, що доведення факту наявності помітних змін в напрямку детінізації передбачає виявлення відповідних змін в індикаторах тіньової економіки², а також обгрунтування того, що такі зміни відбулися саме внаслідок зниження ставки ЄСВ. За відсутності аргументованих прикладів такого аналізу, важко не погодитись, що подібна полеміка більше нагадує набір декларацій [13].

Недоліком ініціатив із різкого перегляду ставок ЄСВ в напрямку їх скорочення залишається ігнорування соціальних наслідків запропонованих змін. Проведення реформи без належного обгрунтування джерел покриття втрат фондів соціального страхування та Пенсійного фонду України, призведе до розба-

² Оцінки змін зазначених індикаторів навіть у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів містять суттєві відмінності [34—35].

лансування бюджетів названих фондів та неможливості забезпечення виконання і без того невисоких за рівнем державних соціальних гарантій застрахованим особам, передбачених законодавством з питань загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування. Намагання створити максимально сприятливе середовище для конкуренції та підприємництва не може бути підставою для впровадження подібних радикальних змін. Тим більше, що розроблені на сьогодні пропозиції щодо компенсаторів наслідків зменшення рівня надходжень ЄСВ, а також дефіциту солідарної пенсійної системи викликають багато зауважень.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Досвід реформи ЄСВ 2016 р. засвідчив масштаби негативних наслідків радикальних змін, пов'язаних із різким переглядом його ставок, а саме: безпрецедентне зростання ступеня розбалансованості соціальних фондів, а також невисокий ефект детінізації; й, крім того, неприпустимість вжиття подібних заходів у подальшому за відсутності адекватних компенсаторів наслідків їх впровадження. Різне скорочення надходжень ЄСВ, який є бюджетотворюючим для пенсійної системи України, за існуючого рівня соціальних зобов'язань, призведе ще й до неприпустимо високого рівня навантаження на державний бюджет, показники видатків якого і без того є вкрай незадовільними (перманентне недофінансування останніми роками соціального захисту населення й таких ключових галузей із розвитку людського капіталу як освіта і охорона здоров'я, значний обсяг видатків на обслуговування державного боргу тощо).

Рівень тінізації економіки України в цілому й зарплат зокрема, залишаються, за різними оцінками, високими [34; 35]. Втім, виведення економіки з тіні не можна розглядати в якості панацеї для підвищення ВВП і зарплат населення. Необґрунтованими, на наш погляд, залишаються й доводи про те, що єдиним шляхом до детінізації зарплатних відносин й зайнятості в Україні залишається подальший рух в напрямку зниження рівня навантаження на фонд оплати праці, оскільки вони суперечать існуючим дослідженням із зазначеної проблематики [6, с. 1083], [4, с. 14—15], [36, с. 14—15], не враховують, зокрема, й досвіду європейських країн в частині впровадження подібних змін. Вивчення відмінностей в джерелах фінансування національних систем соціального страхування в країнах ЄС, а також визначення причин таких відмінностей, є об'єктом наших подальших досліджень.

Література:

1. Schneider F., Buehn A. Estimating the Size of the Shadow Economy: Methods, Problems and Open Questions. IZA DP № 9820, March 2016. URL: <http://ftp.iza.org/dp9820.pdf>
2. Engler P., Voigts S., Kirchner P., Betliy O. Economic Impact of the Recent Decrease in Social Security Contributions in Ukraine. Visnyk of the National Bank of Ukraine. 2016. № 237. P. 20—26.
3. Enste D., Schneider F. Hiding in the Shadows: The Growth of the Underground Economy. IMF Economic

Issues № 30, April 16, 2002. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/index.htm>

4. Kelmanson B., Kirabaeva K., Medina L., Mircheva B., Weiss J. Explaining the shadow economy in Europe: size, causes and policy options. IMF WP/19/278, November 2019. URL: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WP/2019/wp19278-print-pdf.ashx>

5. Navickas M., Juscus V., Navickas V. Determinants of Shadow Economy in Eastern European Countries. Scientific Annals of Economics and Business. 2019. Vol. 66, № 1. P. 1—14.

6. Schneider F. Size and Development of the Shadow Economy in Germany, Austria and Other OECD-Countries: Some Preliminary Findings. Revue économique, Presses de Sciences-Po. 2009. Vol. 60, № 5. P. 1079—1116.

7. Дубич К.В. Фактори тінізації ринку праці України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1132>

8. Іванчук Н.В. Фактори впливу на тінізацію фонду оплати праці в Україні. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2018. Вип. 2. С. 288—294.

9. Краус Н.М. Детермінанти тіньової економіки в інноваційних умовах господарювання: моногр. / Н.М. Краус. Полтава: Дивосвіт, 2014. 148 с.

10. Савич О.В., Савич І.В. Основні чинники та шляхи протидії тінізації економіки України. Ефективна економіка. 2015. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3827>

11. Харазішвілі Ю.М. Тіньова зайнятість та тіньова оплата праці в Україні: оцінки та прогнози. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). 2011. № 4. Т. 1. С. 171—182.

12. Башко В. Зниження ставки єдиного соціального внеску: за і проти. Дзеркало тижня. № 1025. 26 грудня — 16 січня. 2014. URL: https://dt.ua/finances/znizhen-nya-stavki-yedinogo-socialnogo-vnesku-za-i-proti_.html

13. Серебрянский Д., Вдовиченко А. ЄСВ і детінізація: фальстарт чи початок структурних змін? Дзеркало тижня. 4 червня, 2016. URL: https://dt.ua/finances/yesv-i-detinizaciya-falstart-chi-pochatok-strukturnih-zmin_.html

14. Козир Т. М., Тиванюк І. С. Реформування єдиного соціального внеску: проблеми та перспективи. Академічний огляд. 2015. № 1. С. 53—60.

15. Корольков В., Баранник О. Моделювання наслідків інституційних змін в адмініструванні соціальних внесків в Україні. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2017. № 9 (251). С. 84—96.

16. Податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок: новації реформ та їх наслідки: монографія / Ю.В. Сибірянська, О.М. Тимченко, В.І. Коротун [та ін.]; Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України, Наук.-дослідний ін-т фіскальної політики. К.: Алерта, 2018. 442 с. (Серія "Податкова та митна справа в Україні", Т. 124).

17. Соколовська А.М. Реформа єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні. Фінанси України. 2015. № 7. С. 7—23.

18. Шевчук Л.П., Мусятовська Л.Й. Аналіз результатів розрахунку єдиного соціального внеску згідно різних моделей. *Фінанси, учет, банки*. 2016. № 1 (21). С. 207—214.

19. Шемяткін О. Зменшення навантаження на фонд оплати праці та пенсійна реформа — з чого почати? *Дзеркало тижня*. 2019. Вип. № 8, 2—6 березня. URL: https://dt.ua/finances/zmenshennya-navantazhennya-na-fond-oplati-praci-ta-pensiy-na-reforma-z-chogo-rochati-304353_.html

20. Підсумки роботи у 2016 році щодо виконання бюджету та завдань, покладених на органи Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/3576-pidsumki-roboti-u-2016-rotsi-shhodo-vikonann/>

21. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2016 рік. URL: <https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2017/12/0-Peredmovna-ta-zmist-do-Zvitu-pro-robotu-Fondu-u-2016-rotsi.pdf>

22. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

23. Інфляційний звіт НБУ. Січень 2018 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2018-roku>

24. Огляд ринку праці в Україні (III квартал 2019 року). Заробітна плата. / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=af9feb2-486b-48fe-a4d0-97be9e58e077>

25. Інфляційний звіт НБУ. Липень 2019. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-lipen-2019-roku>

26. Звіт про фінансову стабільність НБУ. Червень 2018 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2018-roku>

27. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

28. Наслідки підвищення мінімальної заробітної плати до 3200 грн / Інфляційний звіт НБУ. Січень 2017 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2017-roku>

29. Ткаченко Л. Підвищення зарплат в Україні: правда і фікція. *Дзеркало тижня*. Вип. № 20, 26 травня — 1 червня 2018 р. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/pidvischennya-zarplat-v-ukrayini-pravda-i-fikciya-278865_.html#

30. Жолудь О. Мінімальна зарплата: історія благородної ідеї та її неоднозначне сьогодення. Листопад 2, 2016. URL: <https://voxukraine.org/uk/minimal-wages-ua/>

31. Тищук Т. Висока мінімалка до ФОПа доведе, або Хто в Україні став більше заробляти. *VoxUkraine*. 1 лютого 2018 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/02/1/633620/>

32. Davidescu A.A., Schneider F. Nature of the Relationship between Minimum Wage and the Shadow Economy Size: An Empirical Analysis for the Case of Romania. IZA DP № 11247. December. 2017. URL: <http://ftp.iza.org/dp11247.pdf>

33. Khamis M. Does the minimum wage have a higher impact on the informal than on the formal labour market? Evidence from quasi-experiments. IZA Discussion Paper № 3911. 2008. URL: <http://ftp.iza.org/dp3911.pdf>

34. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році / Звіт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=e5906118-6639-4dde-851b-2d9cd318e803>

35. Emerging from the shadows: the shadow economy to 2025. Professional insight report. ACCA, 2017. URL: https://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy.pdf

36. Sabirianova Peter K. Income Tax Flattening: Does It Help to Reduce the Shadow Economy? IZA DP № 4223, June 2009. URL: <http://anon-ftp.iza.org/dp4223.pdf>

References:

1. Schneider, F. and Buehn, A. (2016), "Estimating the Size of the Shadow Economy: Methods, Problems and Open Questions", IZA Discussion Paper, vol. 9820, available at: <http://ftp.iza.org/dp9820.pdf> (Accessed 14 Aug 2020).

2. Engler, P. Voigts, S. Kirchner, P. and Betliy, O. (2016), "Economic Impact of the Recent Decrease in Social Security Contributions in Ukraine", *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, vol. 237, pp. 20—26.

3. Enste, D. and Schneider, F. (2002), "Hiding in the Shadows: The Growth of the Underground Economy", *IMF Economic Issues*, vol. 30, available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/index.htm> (Accessed 14 Aug 2020).

4. Kelmanson, B. Kirabaeva, K. Medina, L. Mircheva, B. and Weiss, J. (2019), "Explaining the shadow economy in Europe: size, causes and policy options", *IMF Working Paper*, vol. 19/278, available at: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WP/2019/wp19-2019278-print-pdf.ashx> (Accessed 19 Aug 2020)

5. Navickas, M. Juscius, V. and Navickas, V. (2019), "Determinants of Shadow Economy in Eastern European Countries", *Scientific Annals of Economics and Business*, vol. 66, no. 1, pp. 1—14.

6. Schneider, F. (2009), "Size and Development of the Shadow Economy in Germany, Austria and Other OECD-Countries: Some Preliminary Findings", *Revue uconomique, Presses de Sciences-Po*, vol. 60, no. 5, pp. 1079—1116.

7. Dubych, K.V. (2017), "Factors of tinnization of the labor market of Ukraine", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, [Online], vol. 10, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1132> (Accessed 10 Aug 2020).

8. Ivanchuk, N.V. (2018), "Factors affecting concealment of payroll in Ukraine", *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii ta praktyky*, vol. 2, pp. 288—294.

9. Kraus, N.M. (2014), *Determinanty tin'ovoi ekonomiky v innovatsiynikh umovakh hospodariuvannia: monohrafiia* [Determinants of shadow economy in innovative economic conditions], Dyvosvit, Poltava, Ukraine.

10. Savych, O.V. and Savych, I.V. (2015), "Determining causes and key measures to counteract the shadow economy in Ukraine", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3827> (Accessed 10 Aug 2020).

11. Kharazishvili, Yu.M. (2011), "Shadow employment and shadow labor payment in Ukraine: estimates and

forecasts", *Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologhiia, pravo)*, vol. 1, no. 4, pp. 171—182.

12. Bashko, V. (2014), "Reduction of the single social contribution rate: pros and cons", *Dzerkalo tyzhnia*, [Online], vol. 1025, available at: https://dt.ua/finances/znizhennya-stavki-yedinogo-socialnogo-vnesku-za-i-proti_.html (Accessed 12 Aug 2020).

13. Serebrianskyj, D. and Vdovychenko, A. (2016), "SSC and de-shadowing: a false start or the beginning of structural change?", *Dzerkalo tyzhnia*, [Online], available at: https://dt.ua/finances/yesv-i-detinizaciya-falstart-chi-pochatok-strukturnih-zmin-_.html (Accessed 12 Aug 2020).

14. Kozyr, T.M. and Tyvaniuk, I.S. (2015), "Reforming the single social contribution: problems and prospects", *Akademichnyj ohliad*, vol. 1, pp. 53—60.

15. Korol'kov, V. and Barannyk, O. (2017), "Modeling the consequences of institutional changes in administration of social contributions in Ukraine", *Naukovyj visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 9 (251), pp. 84—96.

16. Sybirians'ka, Yu.V. Tymchenko, O.M. and Korotun, V. I. (2018), *Podatok na dokhody fizychnykh osib ta iedynyj sotsial'nyj vnesok: novatsii reform ta ikh naslidky: monohrafiia [Personal income tax and social security contributions: reform novations and their consequences]*, Alerta, Kyiv, Ukraine.

17. Sokolovs'ka, A.M. (2015), "Reform of the single contribution for compulsory state social insurance in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 7, pp. 7—23.

18. Shevchuk, L.P. and Musiatovs'ka, L.J. (2016), "Analysis of calculation single social contribution under different models", *Fynansy, uchet, banky*, vol. 1 (21), pp. 207—214.

19. Shemiattin, O. (2019), "Reducing the burden on the payroll and pension reform - where to start?", *Dzerkalo tyzhnia*, [Online], vol. 8, available at: https://dt.ua/finances/zmenshennya-navantazhennya-na-fond-oplati-praci-ta-pensiyna-reforma-z-chogo-pochati-304353_.html (Accessed 16 Aug 2020).

20. The official site of Pension Fund of Ukraine (2016), "Results of work in 2016 on the implementation of the budget and tasks assigned to the bodies of the Pension Fund of Ukraine", available at: <https://www.pfu.gov.ua/3576-pidsumki-roboti-u-2016-rotsi-shhodo-vikonann/> (Accessed 17 Aug 2020).

21. The official site of Pension Fund of Ukraine (2016), "Report on the implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine for 2016", available at: <https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2017/12/0-Pered-mova-ta-zmist-do-Zvitu-pro-robotu-Fondu-u-2016-rotsi.pdf> (Accessed 17 Aug 2020).

22. The official site of the State Treasury Service of Ukraine (2020), "Official reports", available at: <https://www.treasury.gov.ua> (Accessed 14 Aug 2020).

23. The official site of National Bank of Ukraine (2018), "Inflation Report. January", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2018-roku> (Accessed 15 Aug 2020).

24. The official site of Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine (2019), "Labor market review in Ukraine (III quarter of 2019). Salary",

available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=af9febc2-486b-48fe-a4d0-97be9e58e077> (Accessed 16 Aug 2020).

25. The official site of National Bank of Ukraine (2019), "Inflation Report. July", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-lipen-2019-roku> (Accessed 14 Aug 2020).

26. The official site of National Bank of Ukraine (2018), "Financial Stability Report. June", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2018-roku> (Accessed 14 Aug 2020).

27. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2020), "Statistics Database", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 14 Aug 2020).

28. The official site of National Bank of Ukraine (2017), "Macroeconomic consequences of minimum wage increase to UAH 3,200", *Inflation Report*, January, available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2017-roku> (Accessed 13 Aug 2020).

29. Tkachenko, L. (2018), "Wage increases in Ukraine: truth and fiction", *Dzerkalo tyzhnia*, [Online], vol. 20, available at: https://zn.ua/ukr/macrolevel/pidvischen-nya-zarplat-v-ukrayini-pravda-i-fikciya-278865_.html# (Accessed 19 Aug 2020).

30. Zholud', O. (2016), "The Minimum Wage: The Past of the Noble Idea and its Uncertain Present", *Vox Ukraine*, available at: <https://voxukraine.org/uk/minimal-wages-ua/> (Accessed 19 Aug 2020).

31. Tyschuk, T. (2018), "A high minimum wage will lead to FOP, or who in Ukraine began to earn more", *Ekonomichna Pravda*, available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/02/1/633620/> (Accessed 19 Aug 2020).

32. Davidescu, A.A. and Schneider, F. (2017), "Nature of the Relationship between Minimum Wage and the Shadow Economy Size: An Empirical Analysis for the Case of Romania", *IZA Discussion Paper*, vol. 11247, available at: <http://ftp.iza.org/dp11247.pdf> (Accessed 20 Aug 2020).

33. Khamis, M. (2008), "Does the minimum wage have a higher impact on the informal than on the formal labour market? Evidence from quasi-experiments", *IZA Discussion Paper*, vol. 3911, available at: <http://ftp.iza.org/dp3911.pdf> (Accessed 20 Aug 2020).

34. The official site of Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine (2019), "Trends in the shadow economy in Ukraine in 2019", available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=e5906118-6639-4dde-851b-2d9cd318e803> (Accessed 20 Aug 2020).

35. The official site of Association of Chartered Certified Accountants (2017), "Emerging from the shadows: the shadow economy to 2025", *Professional insight report*, available at: https://www.acca-global.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy.pdf (Accessed 20 Aug 2020).

36. Sabirianova Peter, K. (2009), "Income Tax Flattening: Does It Help to Reduce the Shadow Economy?", *IZA Discussion Paper*, vol. 4223, available at: <http://anon-ftp.iza.org/dp4223.pdf> (Accessed 21 Aug 2020).

Стаття надійшла до редакції 02.09.2020 р.